

Петро СТРИЖИБОРОДА,

orcid.org/0000-0002-7749-1931

*аспірант кафедри музичної україністики та народно-інструментального мистецтва
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна) eu.tenens@gmail.com*

ГІТАРНА ТВОРЧІСТЬ ШТЕПАНА РАКА ЯК УТІЛЕННЯ «ОБРАЗУ СВІТУ»

В основі дослідження – аналіз композиторської, виконавської та педагогічної складових творчості видатного чеського гітариста українського походження Штепана Рака (1945 р. н). Універсалізм його гітарної творчості представлено крізь призму ідентифікації інструмента як «образу світу». Визначено основні пріоритети творчих пошуків митця в контексті основних тенденцій розвитку народно-інструментального, а зокрема гітарного мистецтва.

Здійснено аналіз семантики образу гітари у композиторській творчості Ш. Рака як виразника широкої географії національних культур (у програмних творах); як інструмента-репрезентанта різних історичних епох (стилізації), у тому числі в його суто інструментальній ролі та в літературно-музичних, мелодекламаційних композиціях та синтезованих візуалізовано-театралізованих проєктах. Визначено специфіку виконавського стилю Ш. Рака як лірико-інтелектуальну, що ґрунтується на віртуозній інтерпретації інструмента в синтезі з його філософсько-психологічним змістом (програма «З гітарою навколо світу»). У педагогічній практиці митця пріоритетним постає п'ятипальцевий метод звуковидобування, що дозволяє синхронізувати принципи гри як правою, так і лівою руками на гітарі («ефект дзеркала»), використовувати десять пальців (обох рук). Це в сукупності залучає кількісно-цифрові показники семантики гітарного виконавства Ш. Рака. Також, проаналізовано основні твори репертуару та звукозаписів виконавця останнього десятиліття з позиції символіки, звуку, тематики, образів (проєкт «Домов тій», сюїта «NEVER GIVE UP», проєкт «Три полюси» – «ANTARCTICA»). Окрему увагу приділено образній і жанрово-стильовій сферах творчості митця, репрезентовану як авторською композиторською творчістю, так і імпровізаційним характером виконавства. Загалом, творчість Ш. Рака репрезентує синтезування як слов'янських національно-культурних традицій із здобутками академічних західно-європейських шкіл гітари, так і неоромантичної, неофольклорної та постмодерної стилістики. Вона охоплює значну жанрово-стильову панораму, насичену символікою тематики та образів, слугує зразком активного функціонування інструмента в академічному музичному мистецтві.

Ключові слова: Штепан Рак, напрями гітарної творчості Ш. Рака, народно-інструментальне мистецтво, гітара як «образ світу», композиторська творчість для гітари, гітарне виконавство, жанрово-стильова палітра творчості, символіка образів.

Petro STRYZHYBORODA,

orcid.org/0000-0002-7749-1931

*Graduate student at the Department of Ukrainian Music and Folk Instrumental Art
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) eu.tenens@gmail.com*

GUITAR CREATIVITY OF STEPAN RAK AS THE EMBODIMENT OF THE “IMAGE OF THE WORLD”

The study is based on the analysis of the compositional, performing and pedagogical components of the work of the outstanding Czech guitarist of Ukrainian origin Štěpán Rak (born in 1945). The universalism of his guitar work is presented through the prism of identifying the instrument as an «image of the world». The main priorities of the artist's creative searches in the context of the main trends in the development of folk-instrumental, and in particular guitar art are being determined.

The semantics of the guitar image in the compositional work of Š. Rak as an exponent of a wide geography of national cultures (in programmatic works); as an instrument representative of different historical epochs (stylization), including in its purely instrumental role and in literary, musical, melodic and declarative compositions and synthesized projects, are being analysed. The specificity of Š. Rak's performing style is defined as lyrical and intellectual, based on the virtuoso interpretation of the instrument in synthesis with its philosophical and psychological content ((programme «With a guitar around the world»). In the artist's pedagogical practice, the priority is given to the five-finger method of sound production, which allows synchronising the principles of playing both right and left hands on the guitar («mirror effect»), using ten fingers (both hands). This all together involves quantitative and digital indicators of Š. Rak's guitar performance semantics. The main works of the performer's repertoire and sound recordings are being analysed from the symbolism point of view, semantics of sound, themes, and images («Domov můj» project, «NEVER GIVE UP» suite, «Three Poles – ANTARCTICA» project). Particular attention is being paid to the figurative and genre-stylistic spheres of the artist's

creativity, represented both by the author's compositional work and the improvisational character of his performance. In general, Š. Rak's work represents a synthesis of both Slavic national and cultural traditions with the achievements of academic Western European guitar schools, as well as neo-romantic, neo-folklore and postmodern stylistics. It covers an extensive genre and style panorama, is rich in symbolism of themes and images, and serves as an example of the active functioning of the instrument in academic music.

Key words: Štěpán Rak, directions of Š. Rak's guitar work, folk instrumental art, guitar as an «image of the world», composer's work for the guitar, guitar performance, genre and style palette of creativity, symbolism of images.

Постановка проблеми. ХХ століття по праву стало століттям гітари, вона стала одним з найрозповсюдженіших музичних інструментів в різних виконавських стилях і формах. Постаті й здобутки Андреса Сеговії, Агустина Барріоса, Лео Брауера, Штепана Рака, Пако де Люсії, Ел ді Меоли, Лео Вітошинського, Джона Вільямса та ін. змінили ставлення до гітари як в академічній, так і в розважальній музиці. Останніми десятиліттями гітарне мистецтво привертає до себе величезну увагу в навчальному середовищі, адже у багатьох закладах різного рівня освіти є відкритий клас гітари; зростає кількість професійних виконавців, проводяться гітарні конкурси і фестивалі; майстри створюють нові інструменти – акустичні та електронні, використовують різні варіанти обробки звуку; композитори пишуть численні оригінальні твори для гітари – як сольні, так і ансамблеві, здійснюють обробки фольклорних мелодій, аранжування відомих світових хітів (кавери). Сьогодні, особливо вражаючою постає стильова панорама гітарного виконавства, що охоплює академічний напрям гри на інструменті та його синтезування з новими жанрово-стильовими напрямками – джаз, фламенко, естрадна музика. У науковій сфері спостерігається багатовекторність досліджень історії інструмента, варіантів його конструкцій, історії гітарної творчості в різних країнах і континентах, технічних аспектів виконавства на акустичній та електронній, а також бас-гітарі.

Слід відзначити, що тенденції та стильові ознаки гітарного мистецтва співпадають з напрямками розвитку європейської і світової музики, тобто гітарні творчість і виконавство співзвучні до академічного музичного мистецтва загалом, і народно-інструментального зокрема. Якщо перша половина ХХ ст. характеризує гітарну музику орієнтовану ще на класико-романтичні традиції, то з другої половини століття вона повністю входить в академічну модерну культуру. Творчість митців кінця ХХ – початку ХХІ ст. репрезентують технічні й виразові можливості гітари як сольного, ансамблевого, акомпануючого інструмента. У цьому контексті творчі композиторські та виконавські здобутки видатного чеського гітариста українського походження Штепана Рака сприяли значній популяризації інструмента, розвитку

жанрового кола авторських і аранжованих творів, опрацюванню фольклорних мотивів різних народів світу, втіленню концертно-академічної стилістики виконавства. Гітара у творчості Ш. Рака стала уособленням географії поширення інструмента у різних культурах (більшість концертів укладаються ним з позиції програми «З гітарою навколо світу»), а її технічно-виразові (специфіка звуковидобування, прийоми гри, штрихова система) та жанрово-стильові характеристики засвідчили нові щаблі розвитку інструмента (Štěpán Rak / Facebook).

Аналіз досліджень. Попри активізацію наукових досліджень у царині гітарного мистецтва, здобутки композитора і виконавця Штепана Рака залишаються мало представленими в українській музичній культурі. Пропоноване дослідження продовжує аналітичні розвідки автора статті (Стирижиборода, 2019–2022), ґрунтується на методологічних засадах наукових праць Ф. Берната (Бернат, 2019), Т. Іваннікова (Іванніков, 2018), А. Черноіваненко (Черноіваненко, 2021) та джерельних матеріалах стосовних творчості митця (Štěpán Rak / Facebook; Štěpán Rak. URL: <http://www.stepanrak.cz/>; Urbanova, Rak, 2003). Основними методологічними засадами статті слугували висновки дослідниці Ю. Ніколаєвської (Ніколаєвська, 2020) щодо інтерпретативних можливостей гітари як «образу світу» в контексті її символічної мови – як інструмента в культурі і як носія музичних символів-звуків.

Мета статті – аналіз гітарної творчості Штепана Рака (Чехія) крізь призму ідентифікації інструмента як «образу світу».

Виклад основного матеріалу. Гітара – інструмент не лише з багатовіковою історією, але й з виразним тембром, способами гри, репертуаром. Поширення інструмента охоплює не лише європейський, але й азіатський та американський континенти, репрезентацію багатьма культурами. Академізація гітари з кінця ХІХ ст. сформувала широке жанрово-стильове коло репертуару, залучення її до різних музичних напрямів та виконавських форм, сприяла активізації подібних процесів загалом у народно-інструментальному мистецтві. Проте важливим залишається визначення гітари як музичного інструмента, що міс-

тить не лише естетичне, художнє, але й символічне (сміслові) значення.

Ю. Ніколаєвська, пропонуючи визначення гітари як «образу світу», зазначає, що «благородна функція класичної гітари закладена в самій природі камерного інструмента, який своїм інтимним звучанням спроможний створювати ауру душевної гармонії та рівноваги, «філософської тиші», налаштовувати на сприйняття прекрасного» (Ніколаєвська, 2020: 385). За її дослідженнями символіка гітари може розглядатися за геометричними, пропорційними, кількісно-цифровими, звуковими, звуковидобувними показниками. Символічно-сміслові рівні сучасної гітари сформовані у формі інструмента (жіночої «фігури») та її розташування стосовно тіла виконавця (просторова спрямованість на слухача); у тембральному джерелі звуку – струнах (як сполучених з людськими душами), які активуються руками, зокрема 10 пальцями (як проєкціями певних завдань чи заповідей); утворенню звуків в результаті синхронізації обох рук («ефект дзеркала»); в елементах конструкції – резонаторних отворах (одна кругла розетка чи дві ефеми), лініях поздовжніх (струни) та поперечних (лади), вигнутих (смирненість) і прямих (спрямованість); цифрових комбінаціях кількості складових конструкції (2 основні частини – корпус і гриф, 3 частин корпусу – нижньої й верхньої деки та обичайки, 6 струн); у прийомах гри та штрихах, що використовуються у грі за допомогою рухів правої та лівої рук (Ніколаєвська, 2020: 385–387). Саме така символічно-смістова структурованість аналізу гітари як музичного інструмента дозволила Ю. Ніколаєвській сформулювати моделюючу стратегію інтерпретатора, «сенс якої пов'язаний з продукуванням музичного смислу за принципом моделі: наприклад, музичного символу або жанру, стилю тощо» (Ніколаєвська, 2020: 371).

Творчість чеського гітариста Штепана Рака (1945 р. н.) – унікальне явище музичної культури кінця ХХ – початку ХХІ ст. Його багата композиторська творчість, виконавська та педагогічна діяльність, власна методика навчання та звуковидобування на гітарі можуть слугувати джерелами не лише для традиційного музикознавчого і виконавського аналізу, але й символічно-сміслового. Показово, що кількісно-цифрові показники характерні для окремих характеристик творчості Ш. Рака, зокрема в офіційних відгуках про гру митця зустрічається вислів, що «ефектне виконання Рака спростовує реальність існування всього лише шести струн на інструменті та десяти пальців на руках виконавця» (Štěpán Rak. URL: <http://www.stepanrak.cz/>).

Штепан Рак, українець за походженням, як студент і випускник Празької школи витончених мистецтв та Празької консерваторії як гітарист (1970), Празької академії мистецтв з композиції (1975), репрезентує виразні слов'янські музичні традиції. У 1975–1980 рр. Ш. Рак проводив викладацьку роботу в консерваторії Juvaskyla (Фінляндія), паралельно виступає та komponує гітарні твори, записує музичні альбоми. У наступні роки гітарист виступає з концертними та лекційними турами в навчальних закладах усього світу (Англії, Австралії, Канаді, Німеччині, Нової Зеландії, ПАР, США, Фінляндії, Швеції), а з 1982 р. Штепан Рак стає першим педагогом гри на гітарі в історії празької Академії витончених мистецтв. До сьогодні він активно концертує, створює нові композиції, викладає в навчальних закладах Чехії (Прага, Острава та ін.).

У композиторській спадщині Ш. Рака для гітари представлена широка географічна панорама національних образів. Це зумовлено як враженнями композитора від численних подорожей та знайомства з іншими культурами, що інспірували появу окремих творів та циклів, заснованих на фольклорно-етнографічному матеріалі (цитованому чи стилізованому матеріалі), так і визначенням гітари як інструмента, що символізує давні музичні традиції.

Інтонаційні параметри «образу світу» також виразно проявляються у авторських редакціях п'єс Ш. Рака так званого «орієнтального» спрямування та у обробках, імпровізаціях, парафразах на фольклорні теми. Вибір авторської музичної мови зумовлюється багатьма факторами, серед яких – жанр і форма твору, тематика, виразові засоби звукоутворення, фактури, динаміки тощо. Як стверджує А. Черноіваненко, «музично-інструментальна мова – це система структурно-комбінаторних та звучно-інструментальних конструктивно-технологічних, артикуляційно-динамічних, темброво-фактурних, історико-культурних знаків та їх значень, які актуалізуються у звучно-дотиково-візуальній часопросторовій формі і пов'язані зі складно-опосередкованими та наочно-определеними шляхами семантичної конкретизації, з універсально-клішованими та специфічними моделями» (Черноіваненко, 2021: 559–560). На формування семантики музично-інструментальної мови впливають «наочно-дотикові, технічно-позиційні, звуковидобувальні властивості» інструмента, а також «емоційно-асоціативні чинники, часові (історичні, і композиційні) умови» komponування твору.

Загалом творчість Ш. Рака стає увиразненням синтезу оксидентальних (західних, європейських)

та орієнтальних (східних, азіатських) естетичних вимірів музики. Такий інтеграція органічно проявляється в самому образі гітари, як інструмента, що має прототипи в давніх культурах як Заходу, так і Сходу. Наприклад, кінор – стародавній шумеро-вавилонський струнний музичний інструмент. Як інструмент царя Давида він описаний у Біблії, Торі, а у грецькому перекладі Біблії носить назву кітара. Кітара (кіфара) є складовою естетики трактатів давньогрецьких філософів, а цитра, ситар, набла, нефер, тар – інструменти давнього Єгипту, Індії, Ірану – попередники сучасної гітари. Загалом прототипами гітар стали як зразки лютнеподібних, так і цитроподібних інструментів. Подальші модифікації (лютня, віуела, латинська й мавританська гітари) – стали підґрунтям формування сучасного виду інструмента, його активного розвитку в іберійській культурі. Вже у наступні століття взаємодія і синтез різних національних культур (як європейських, так і азійських, латиноамериканських) стали для гітари джерелом її універсалізації, академізації, які, проте, залишили її ідентифікацію як інструмента народного. Цьому сприяла опора на традиційні форми і жанри народно-інструментального виконавства, зокрема й фламенко. Окрім того, розвинуті в ХХ ст. технічні й художні можливості гітари сприяли розширенню її репертуару – від традиційної танцювальної музики до складних поліфонічних та великих форм – сюїт, сонат, концертів. Універсалізація інструментарію сприяла і ансамблевому мистецтву гітаристів – створенню як однорідних колективів, так і використанню гітари в камерних мішаних колективах. При цьому не втрачався статус інструмента і як акомпануючого до співу. Саме ці фактори стали підґрунтям формування естетики гітари в творчості Ш. Рака.

Особливі емоції композитор відзначав щодо Австралії, Іспанії, Китаю, Монголії, Фінляндії, Японії (Стрижиборода, 2019b). Звукообразальність та звуконаслідування у композиторській творчості Ш. Рака є не лише утіленням програмного принципу (Стрижиборода, 2019a), але й семантики та ідентифікації простору й часу. Так, етнічні знаки присутні у програмних назвах і жанрових показниках творів композитора: «Хора – румунський танець» (1971), «Мавританський танець» (1971), «Спогад про Прагу» (1975, інші ред. 1983, 1985), «Чеський хорал» (1978), соната «Моравія» для віолончелі та гітари (1981), «Чеські казки» (1982), «Площа гітари» для гітари і маримби (1983), «3 центральної Австралії» для струнного квартету і гітари (1993), «Павана» (1997), «Повітря Богемії» (1998), «Ієронім Босх»

(1998), сюїти «Terra Australia» (1994), «Хвала чаю» (2005). У переважній більшості музика Ш. Рака не містить цитованого матеріалу, а слугує стилізацією жанрових форм, мелодичних, ладогармонічних, ритмічних елементів.

Символікою наповнені й інші сольні, камерно-ансамблеві твори композитора, що апелюють до певних образів-спогадів чи аналогій, відомих літературних зразків (поезії, прози, філософських чи біблійних текстів): «Площа гітари» (1971), «Хіросіма» (1973), «Пам'ятки Іліади» (1973) та «Джордано Бруно» (1982) для флейти й гітари, «Одіссея» для флейти, маримби й гітари (1982), цикл «20 000 льє під водою» (2000) та ін. Літературні контексти творчості Ф. Г. Лорки, Гомера, Ж. Верна слугують «зануренням» слухачів у світ образів, доповнюють музичне сприйняття.

Особливе місце у творчості Ш. Рака посідають синтезовані жанри – мелодекламації чи літературно-музичні композиції, в яких гітара відіграє провідну роль у фактурі, стилізує історично-часовий вимір, а тексти (слова) сприяють «розшифруванню» музичних уявлень. Такими творами композитора постають «Лист Павла до коринтян» (1996), «Біблійна медитація» (1998) та «Воістину кажу вам» (2003), в яких гітарна партія органічно доповнює біблійні сюжети Старого і Нового Завіту.

Не лише текстове, але й театралізоване (візуалізоване) сприйняття музичних творів Ш. Рака засвідчують «персоналізовані», «іменні» проекти «Vivat Comenius» (Я. А. Коменський), «Vivat Carolus Quartus» (Карл IV), «Jan Hus» (Ян Гус), «T. G. Masaryk» (Томаш Масарик) та ін. Тут символіка гітарного тембру отримує своє первісне походження – як інструмента лютневого типу, що слугував акомпанементом і доповненням до слова, ідентифікацією різних часових епох та історичних ситуацій. Власне у цих творах Ш. Рака найяскравіше проявилися його не лише композиторські, але й виконавські та режисерські таланти. Саме вищезгадані твори органічно синтезують тексти і музичну складову (гітара із залученням окремих духових, струнних, ударних – відповідно до історичного контексту), виступи відбуваються в старовинних історичних спорудах, у відповідних реконструйованих чи стилізованих костюмах. Основним виконавцем-співавтором (декламація текстів) Ш. Рака виступав видатний чеський актор театру і кіно, читець і музикант Альфред Стрейчек.

Виконавський вимір гітарної творчості Ш. Рака також слугує втіленням семантики мистецьких образів. Відомо, що в ХХ ст. розвідки в галузі психології стали базовими для розуміння стилю виконуваної музики. Згідно музичного словника

Грова (The New Grove Dictionary of Music and Musicians), класифікація виконавських стилів спирається на три типи людського темпераменту (*раціоналістичний, емоційний, інтелектуальний*). Як похідні у виконавському мистецтві сучасності використовуються категорії *класичного стилю* виконання (відповідного раціоналістичному темпераменту), *романтичного* (емоційний темперамент) *й інтелектуального*. Характерними особливостями класичного стилю виконання є ретельне й метрично точне відтворення авторського тексту, а також виразне позначення складних елементів у такті. Виконавці романтичного стилю покладаються не на конструктивні деталі музичного тексту, а на образні асоціації, відштовхуючись від поетичної картини музичного твору. Для лірико-інтелектуального стилю, який перебуває немов посередині, не характерні класичний педантизм і романтична свобода, натомість він постає виразником емоційного стану виконавця, його інтелектуального та художнього досвіду, часто в імпровізаційних моделях.

Саме лірико-інтелектуальна модель виконавства є притаманною Штепану Раку. Слід відзначити, що поряд із блискучою віртуозною технікою, для виконавської манери Штепана Рака характерна емоційна стриманість міміки і тілесних рухів. Його метод виконавства і навчання гри на гітарі, синтезує як семантичні, так і філософські-психологічні аспекти (Urbanova & Rak, 2003). Семантичний рівень визначається використанням п'ятипальцевого методу звуковидобування правою рукою у виконавській і педагогічній практиці. Це важливо для синхронізації принципів гри як правою, так і лівою руками на гітарі, щоб використовувати всі десять пальців (обох рук). Власне саме технічні аспекти гри гітариста зумовили оригінальність його зовнішньо впізнаваної манери – стилю гри. Особливо ефектно звучать його епізоди гри на гітарі, що активуються лише лівою рукою. Інтерпретаційні завдання гітариста досягаються, перш за все, надзвичайно виразним звуком, інтонуванням і фразуванням, а також яскравою динамічною шкалою.

Інтонаційний складник звукового образу гітари Штепана Рака актуалізується у його авторських концертах останніх десятиліть. Творчий характер та оригінальність мислення митця проявляється не лише у власних творах, але й у ансамблевій співпраці. Репертуар гітариста умовно можна розділити на декілька категорій: сольні та ансамблеві композиції, тематично програмні, у т. ч. звукозображальні та узагальнено-настроєвого характеру фіксованого та імпровізованого звучання.

В 2010 р. Штепан Рак співпрацював з відомим ансамблем «Циганські дияволи», з яким виконував концертну імпровізацію на тему музики В.(Й.) Косми. Показовим постає тематичний концерт «Мій дім» («Domov můj») – програма і CD Штепана Рака, створена як внесок до сторіччя незалежності Чехословаччини (2018), до якої увійшли гітарні обробки улюблених пісень Т. Масарика (президента Чехословаччини), знамениті обробки пісень чеського автора і співака Карела Гашлера (пісні «Гашлерки»), а також композиції, що опираються на багаторічну співпрацю автора з актором Альфредом Стрейчком. Ш. Рака надихнув на створення концерту і диску ювілей Чехословаччини, до якого вони з Альфредом Стрейчком готували свою 24-ту спільну програму «Vivat Respublica», що мала включати фантазію на тему двох національних гімнів. Штепан Рак задумав цю композицію як історичний шлях створення обох гімнів, представлений фанфарами та ремінісценціями на мелодію Гашлера «*Ta naše říšnička česká*». Також унікально, що в альбомі вперше в історії об'єднано два світових унікальних інструменти – кам'яна гітара з майстерні Яна Рержіха, яку він подарував Штепану Раку в 2006 році та автентична дерев'яна гітара 1830 року, відреставрована Вацлавом Свободою. Аудіо-диск був записаний в акустичних залах паломницьких храмів (Жамберк, Нератов, Дольний Гедеч), що дозволило автору синтезувати історичні, релігійні, легендарно-казкові аналогії до власних творів. На всіх цих концертах на біс виконувався авторський твір Ш. Рака «Спогад про Прагу». Саме з цієї композиції, що символізує любов до рідного дому, розпочалася тривала творча співпраця між Штепаном Раком та Альфредом Стрейчком, що й зумовило присвяту йому диску (Štěpán Rak. URL: <http://www.stepanrak.cz/>).

Назва «Мій дім» для Ш. Рака має широке семантичне значення. Це композиції створюють певні рівні для сприйняття Штепаном його дому. Це і музичний дім – в історичному контексті: чеське бароко і Я. Коменський («Імпровізація на тему бароко», «Vivat Comenius»). Дім – як спогад: Прага, район Радотин, дитинство – як джерело натхнення поезики творчості («Запах літнього луку»). Дім як оберіг – символ затишку і захищеності, казкові мотиви («Соловейко», «Бабусин сад»). Дім – як музичний і божественний всесвіт («Романс», «Пісня для царя Давида»). Дім як втрачене щастя – нереалізоване дитинство зі справжніми батьками («Про добро і зло»).

До дня незалежності США, композитор створив (2021) п'єсу-імпровізацію «Memory of Elvis

Presley), в якій використані різноманітні прийоми гри і штрихи, що слугують основою кожного проведення теми пісні Е. Престлі «Can't Help Falling in Love», й утворюють своєрідний варіаційний цикл.

У концертах Ш. Рака звучать не лише інструментальні твори, але й пісні в стилі бардівської ретро-музики (наприклад, «Коли моя біла свічка затухне», «Площа бродяги» – на сл. Станди Кадлец, «Першотравнева» – на сл. Франтишека Новотного). Окремі з них увійшли до нічного музейного шоу «Пісні загубленого раю». Багато творів Ш. Рак виконує разом з сином Яном-Матеєм Раком в ансамблі, а відтак, у співпраці з відомими чеськими виконавцями – співачкою меццо-сопрано Дагмар Пецкова (Dagmar Peckova), оркестром «Barocco sempre giovane» у різдвяних концертах, ін. (Štěpán Rak / Facebook).

Більшість концертів Ш. Рака останніх років проходять у старовинних костелах, замках, музеях, історичних локаціях, що сприяє синтезуванню архітектурних (візуальних) та музичних (слухових) образів. Важливо, що сам Ш. Рак, маючи за власне хобі художню фотографію, самостійно обирає такі сценічні майданчики-зали задля своєрідної театралізації (постановки) концертів.

Численні нові художні образи присутні в нових творах гітариста. В умовах пандемії ковіду й обмеженості концертних виступів (2020–2021) він написав декілька творів під назвою «Жива вода» («Aqua Vitae»), як аналог казкового сюжету: «символізм фінального водоспаду живої води може допомогти комусь знайти свій шлях з туманної темряви» (Štěpán Rak. URL: <http://www.stepanrak.cz/>). «Сумна пісня для Есмеральди», «Once more» («Ще раз»), «Рондо для Дон Кіхота» – програмні частини з сюїти «NEVER GIVE UP» – «Ніколи не здавайся» (2022), присвяченої другові Ш. Рака А. Стрейчеку, який вже більше п'яти років бореться з паралічем, але не здається.

На концерті 2023 р. в Хельсінкі (Фінляндія), Ш. Рак поряд з авторськими творами зімпровізував фантазію на теми фінських пісень.

Нова тематична програма «Три полюси» – «ANTARCTICA» (2023) об'єднала режисера і полярного дослідника Петра Горки та гітариста-віртуоза Штепана Рака в унікальному шоу, що презентує

унікальність найбільш безлюдних місць світу з гітарними композиціями та імпровізаціями. Петр Горки був першим чехом, який досяг трьох полюсів світу – Північного, Південного та Полюса холоду, тобто найхолоднішого населеного місця на Землі. Його остання експедиція до Антарктиди надихнула Ш. Рака на створення сюїти з п'яти частин «Антарктида». У цьому проекті синтезуються музичні імпровізації-ілюстрації, дикторський текст та фото-ілюстрації, що сприяє візуалізації музики (Štěpán Rak / Facebook).

В умовах повномасштабної війни Росії проти України, Штепан Рак часто виступає на концертах та в соціальних мережах із музичними номерами на підтримку своєї рідної України. Це номери-імпровізації на відомі українські теми, наприклад «Рева та стогне Дніпр широкий» (пісня, що асоціюється не лише з музикою України, але й з текстами віршів Тараса Шевченка).

Висновки. Загалом, творчість Ш. Рака репрезентує синтезування як слов'янських національно-культурних традицій із здобутками академічних західноєвропейських шкіл гітари, так і неоромантичної, неофольклорної та постмодерної стилістики.

Семантика композиторського, виконавського, педагогічного аспектів гітарної творчості Ш. Рака як репрезентацією «образу світу» проявляється на кількох рівнях: втіленням широкого кола художніх образів у історичному, географічному, культурно-мистецькому розрізі; симбіозом творчих практик сольного та ансамблевого виконавства, інструментального та вокально-інструментального жанрів; оперуванням і взаємодією символіки інструмента (тембрової, звукової, жанрової, стильової); синтезу оксидентальної та орієнтальної естетики у гітарній музиці; розвитком власної 10-пальцевої техніки гри та системи звуковидобування, що дозволила створити нові прийоми гри; візуалізації та театралізації музичних образів у гітарному виконавстві.

Творчість для гітари Ш. Рака охоплює значну жанрово-стильову панораму, насичену символікою тематики та образів, слугує зразком активного функціонування інструмента в академічному музичному мистецтві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бернат Ф. Загальноєвропейський еталон гітарного виконавства та специфіка його національних втілень: автореф. дис. ... канд. мистецтвозн.: спец. 17.0003 «Музичне мистецтво». Харків, 2019. 24 с.
2. Гриненко С. Сучасні світові тенденції розвитку гітарного мистецтва та їх вплив на формування української виконавської школи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [ред.-упоряд. В. Льницький, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2018. Вип. 20. Том 1. С. 39–42.
3. Дутчак В., Стрижиборода П. Штепан Рак – Паганіні у гітарному виконавстві. *Музика: український інтернет-журнал*. 15 серпня 2020 р. URL: <http://mus.art.co.ua/shtepan-rak-pahanini-u-hitarnomu-vykonavstvi/>

4. Іванніков Т. Гітарне мистецтво ХХ століття як феномен творчості: монографія. Кам'янець-Подільський: ПП. Звoleyko Д., 2018. 392 с.
5. Ніколаєвська Ю. Homo Interpretatus в музичному мистецтві ХХ – початку ХХІ ст.: монографія. Харків: Факт, 2020. 576 с.
6. Стрижиборода П. Засади програмності у гітарній творчості Штепана Рака. *Актуальні проблеми народно-інструментального виконавства в Україні: історія і сучасність: збірник наукових праць* / [ред.-упор. Л. Горіна]. Рівне: Волинські береги, 2019. С. 103–108.
7. Стрижиборода П. Творчість Штепана Рака в контексті розвитку гітарного мистецтва другої половини ХХ – початку ХХІ ст. *Музичне мистецтво ХХІ століття: історія, теорія, практика: збірник наукових праць інституту музичного мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [ред.-упор. А. Душний]. Дрогобич-Кельце-Каунас-Алмати-Баку: Посвіт, 2019. Вип. 5. С. 436–444.
8. Стрижиборода П. Гітарна творчість Штепана Рака: жанрово-стильовий та образно-тематичний аспекти. *Вісник КНУКІМ. Серія: Мистецтвознавство*. Київ, 2020. Вип. 42. С. 141–147.
9. Стрижиборода П. Специфіка освітньо-педагогічних принципів гри на гітарі у практиці Штепана Рака (Чехія). *Fine Art and Culture Studies*. 2022. № 6. С. 41–47.
10. Черноіваненко А. Академічне музично-інструментальне мистецтво як предмет музикознавчої системології: монографія. Одеса: Гельветика, 2021. 704 с.
11. Štěpán Rak. URL: <http://www.stepanrak.cz/>
12. Štěpán Rak. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100081733281756>
13. The New Grove Dictionary of Music and Musicians, 2nd edition (29 volumes, 2001).
14. Urbanová Jaroslava & Rak Štěpán. *Kytara, má láska*. Vyd. Praha: Eminent, 2003. 130 s.

REFERENCES

1. Bernat, F. (2019). *Zahalnoevropeiskiy etalon hitarnogo vykonavstva ta spetsyfika yoho natsionalnykh vtilyen* [The common European standard of the guitar performance and the specifics of its national incarnations]: *avto-ref. dys. ... kand. mystetstvozn.: spets. 17.0003 «Muzychne mystetstvo»*. Kharkiv. 24 s. [in Ukrainian].
2. Hrynenko, S. (2018). *Suchasni svitovi tendentsii rozvytku hitarnoho mystetstva ta yikh vplyv na formuvannya ukraïnskoi vykonavskoi shkoly* [Modern world trends in the development of guitar art and their influence on the formation of the Ukrainian performing school]. *Aktualni pytannya humanitarnykh nauk : mizhvuzivskiy zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka / [red.-uporiad. V. Ilynytskiy, A. Dushniy, I. Zymomria]*. Drohobych: Vydavnychiy dim «Helvetyka». Vyp. 20. Tom 1. pp. 39–42 [in Ukrainian].
3. Dutchak, V. & Stryzhyboroda, P. (2020). *Shtepan Rak – Pahanini u hitarnomu vykonavstvi* [Stepan Rak – Paganini in guitar performance] *Muzyka: ukraïnskyi internet-zhurnal*. URL: <http://mus.art.co.ua/shtepan-rak-pahanini-u-hitarnomu-vykonavstvi/> [in Ukrainian].
4. Ivannikov, T. (2018). *Hitarne mystetstvo XX stolittia yak fenomen tvorchosti* [Guitar art of the 20th century as a phenomenon of creativity]. Kamianets-Podilskiy: PP. Zvoleyko D. 392 s. [in Ukrainian].
5. Nikolaievskaya, Yu. (2020). *Homo Interpretatus v muzychnomu mystetstvi XX – pochatku XXI st.* [Homo Interpretatus in the Musical Art of the 20th the beginning of the 21st century]: *monohrafiya*. Kharkiv: Fakt. 576 s. [in Ukrainian].
6. Stryzhyboroda P. (2019). *Zasady prohrannosti u hitarnii tvorchosti Shtepana Raka* [Principles of programming in the guitar work of Stepan Rak.] *Aktualni problemy narodno-instrumentalnoho vykonavstva v Ukraini: istoriia i suchasnist: zbirnyk naukovykh prats / [red-upor. L. Horina]*. Rivne: Volynski oberehy. Pp. 103–108. [in Ukrainian].
7. Stryzhyboroda, P. (2019). *Tvorchist Shtepana Raka v konteksti rozvytku hitarnoho mystetstva druhoi polovyny XX – pochatku XXI st.* [The creativity of Stepan Rak in the context of the development of guitar art in the second half of the 20th – the beginning of the 21st century]. *Muzychne mystetstvo XXI stolittia: istoriia, teoriia, praktyka: zbirnyk naukovykh prats instytutu muzychnoho mystetstva Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka / [red.-upor. A. Dushniy]*. Drohobych-Keltse-Kaunas-Almaty-Baku: Posvit. Vyp. 5. Pp. 436–444. [in Ukrainian].
8. Stryzhyboroda, P. (2020). *Hitarna tvorchist Shtepana Raka: zhanrovo-stylovyi ta obrazno-tematychni aspekty* [Guitar Art of Stepan Rak: genre and style, image and theme aspects]. *Visnyk KNUKIM. Serii: Mystetstvoznavstvo*. Kyiv. 2020. Vyp. 42. Pp. 141–147. [in Ukrainian].
9. Stryzhyboroda, P. (2022). *Spetsyfika osvithno-pedahohichnykh pryntsyypiv hry na hitari u praktytsi Shtepana Raka (Chekhiia)* [The specificity of the educational and pedagogical principles of playing the guitar in the practice of Stepan Rak (Czech Republic)]. *Fine Art and Culture Studies*. № 6. Pp. 41–47. [in Ukrainian].
10. Chernoiivanenko, A. (2021). *Akademichne muzychno-instrumentalne mystetstvo yak predmet muzykovedchoi systemolohii* [Academic music and instrumental art as a subject of musicological systemology]: *monohrafiya*. Odesa: Helvetyka. 704 s. [in Ukrainian].
11. Štěpán Rak [Stepan Rak]. URL: <http://www.stepanrak.cz/> [in Czech].
12. Štěpán Rak [Stepan Rak]. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100081733281756> [in Czech].
13. The New Grove Dictionary of Music and Musicians, 2nd edition (29 volumes, 2001).
14. Urbanová Jaroslava & Rak Štěpán. (2003). *Kytara, má láska* [Guitar, my love]. Vyd. Praha: Eminent. 130 s. [in Czech].